

Penyo Penev
(Bulgaria, Plovdiv)

Linguistic Bias of the Renaissance Man of Enlightenment Konstantin Fotinov

Abstract: Similar to many learned man of (literature books) Konstantin Fotinov does not make a difference between Old Bulgarian language and Church Slavonic language which, according to him, should function as a foundation of Bulgarian literary language. His attempts to etymologize borrowings from other languages into our language in the spirit of folk (popular) etymology have also been viewed.

Пеньо Пенев
(България, Пловдив)

Езиковите пристрастия на възрожденския просветител Константин Фотинов

Константин Фотинов спада към книжовниците просветители и създатели на школска учебна литература. За него верният път за народна просвета е да се откриват частни училища и да се създават учебници и помагала на български език, които да се използват в процеса на обучението и ограмотяването на българските деца. Затова първоначално той се заема с превеждане от гръцки език на подходящи учебни пособия за обучението в частните български училища.

Книжовната дейност на Константин Фотинов започва в началото на XIX век, за неговата просветителска дейност е писано твърде малко. Тук ще бъдат споменати само някои от по-значителните проучвания върху делото на този виден възрожденски просветител. За него вж. Шишманов 1894: 591 – 763, Юбилеен сборник 1894, Арnaudов 1969: 355 392; Пенев II, 1977: 511 – 544; Димитрова 1982: 142 – 148; Топалов 1988: 64 – 72; Жерев 1989: 130 – 135.

След като се установява в град Смирна, през 1828 г., Константин Фотинов отваря частно училище за български деца. В него той за пръв път въвежда взаимноучителната метода, но поради отдалечеността на град Смирна този негов педагогически опит не се разпространява веднага в други български училища. Заедно с общообразователни предмети Фотинов преподава гръцки и френски език, правописание и славянобългарско черковно пеене. За нуждите на обучението създава подходящи учебни пособия: съставя на гръцки език граматика, предназначена за гръцките училища; превежда от гръцки учебник по землеописание; автор е и на практически гръцко-български разговорник.

Получил солидно образование в гръцки училища, Фотинов остава дълго време под силното влияние на елинизма и в изучаването на гръцкия език вижда единствения начин за просвета и културно издигане на българите.

Като писател Константин Фотинов се чувства задължен да обоснове своята езикова практика, затова му се налага да вземе отношение към спора за основата на изграждащия се новобългарски книжовен език. Подобно и на други възрожденски книжовници, той не разграничава църковнославянския от класическия старобългарски език. Погрешно смята, че църковнославянският език е идентичен със старобългарския, през вековете старият български език е бил забравен от народа поради невежество.

Фотинов започва да гледа на църковнославянския език като част от славното минало на предците и убедено смята, че лексикално новобългарският език трябва щедро да използва словното богатство на църковнославянския език. Въз основа на филологическите му възгледи историците на езика го причисляват към най-консервативната школа в борбите за изграждане на новобългарския книжовен език. За себе си като пример винаги е имал предвид изграждането на новогръцкия книжовен език (Димитрова 1982: 143).

Най-голямото книжовно и патриотично дело на Константин Фотинов е издаването на първото българско списание „Любословие”. През 1842 г. той отпечатва пробен брой, а от 1844 г. в продължение на три години (1844, 1845, 1846) издава 24 книжки на „Любословие”.

В списанието са публикувани статии с различна тематична насоченост: по общообразователни, исторически, географски, стопански и политически въпроси; отпечатани са фолклорни и публицистични материали, стихотворни и белетристични опити. С географските си описания се стреми не само да даде на учениците знания, но и да им вдъхне любов към отечеството, да пробуди интереса им към неговата история (Топалов 1988: 67).

Голяма част от поместените в списанието материали са преводни, но има и рубрики, които самият издател лично поддържа. Сред тях заслужават да се отбележат публикуваните материали под заглавие: „Понятие (познание) за древност славянска”, които излизат в продължение на две годишнини. В стремежа си да вдъхне на българите любов и уважение към своя поробен народ и към неговото славно историческо минало Фотинов стига до романтични и неверни твърдения, че всички древни и нови народи са славянски. В своите аргументации често прибегва до тълкуване на отделни чужди думи, като често се изкушава от старанието да определи техния произход непременно като славянобългарски. В следващите редове са разгледани осем примера с опит за тълкуване и етимологизиране на заети чужди думи в творбите на К. Фотинов.

даки 'име на древно балканско племе', ~ племенното име Δάοι, Δάκοι се извежда от *dhuo-s, dhlu-kos, 'вълк', вероятно тотем на племето (Георгиев 1958: 118).

Фот.: дацы (= даки) е от тур. Dagh 'планина', срв. Da(gh)ly 'планинци' ~ „Любословие”, 1846, м. IX, с. 136.

grève 'стачка'

~ фр. grève е от келт. *grava 'пясък'; le place de grève 'място на брега на река Сена в Париж, където се събирали работници без работа ~ (Доза 1938: 374).

Фот.: grève е слав. грива ~ цит. по Шишманов 1894: 715-716.

~ 'дълги косми по врат на животно' от праслав. * griva 'шия, врат', ие. * g^werwa ~ БЕР I, 281.

Серби, сърби – етноним 'славянско племе на Балканския полуостров',

~ името сърбин, сърби е от праслав. *sъrbj, първоначално значение „съюзник” ~ Фасмер III, 603-604;

~ свързва се и с руското „пасерб” 'доведен или заварен син'; срв. сърб 'член на родовия съюз' ~ БЕР VII, стр. 674.

~ Фот.: сораби, серби е от „собрани”, събрани, избрани, цит. по Шишманов 1894: 715.

Бранденбург – СелИ 'град в Германия'

~ името Бранденбург е от герм. ЛИ Brando и burg 'град', т. е. Брандов град; ~ ЗемИ 1976: 51

Фот.: Бранденбург означава 'браниш' цит. по Арnaudов I 1969: 371.

~ прил. бранен, стб. бранѣн 'пазен, защитен' от корен в стб. бранити 'браня, боря се' от прасл. *born, сродно с гл. боря се, стб. брати с1, (БЕР I: 74)

Германия 'име на държава в Централна Европа'

~ лат. germania 'земя на германските племена'; кор. от келт. gaga 'планина', germani 'хора от планината планинци' ЗемИ 1976: 191.

Фот.: Германия се извежда от жерра, фр. guerre 'война' и man 'човек' ~ Любословие 1846: м VII, стр. 103.

Падуа СелИ – 'град в Северна Италия';

~ СелИ Падуа се свързва с античното име Patavium, от лат. Padus, а то от келт. Padvos 'буен, бистър' ~ ЗемИ 1976: 205-206.

Фот.: Падуа = Падово, Падова 'пада вода', цит. по Арnaudов I, 1969: 371.

~ гл. пада е от стб. пасти, пад2, а то от прасл. *padti, *pasti БЕР IV: 999 – 1003.

Равена СелИ 'град в Северна Италия'

~ СелИ Равена вероятно е от етруски произход, етимологията му е неясна. ~ ЗемИ 1976: 223.

Фот.: Равена е от слав. равнина ~ цит. по Шишманов 1894: 715; Арnaudов I 1969: 371.

~ същ. равнина е от прил. равньъ, прасл. *arvъpъ, и. е. кор. *orwi - ~ БЕР VI, 138 – 140.

Смирна СелИ 'град в Мала Азия'

~ СелИ Смирна е от гр. σμύρνα 'мирта, смола от миртово дърво', Myrtis communis; турцизираната форма на Смирна е Измир. ~ ЗемИ 1976: 117.

Фот.: Смирна означава 'кой слави и хвали весь мир' ~ Любословие, 1845, м IV, стр. 62; Арnaudов I 1969: 117.

~ мир от стб. миръ, въсь миръ, и. е. кор. *mī – и наст. –гъ, със значения 'свят, мир' ~ Младенов 1941: 298; БЕР IV: 110 – 112.

Фотиновите опити за етимологизиране са изцяло в духа на народната етимология. Авторът е изтъквал чуждите думи като е потърсил звуково сходни думи

от родния си език, в резултат на което се е получило вторично мотивиране или народна етимология.

Освен това Фотинов робува и на една предпоставена теза, че всички древни и нови народи са славянски, затова и на чуждите думи непременно трябва да се потърсят и открият славянски корени. Идеята, че в чуждиците задължително трябва да се търси архетипът им в славянобългарски корени се споделя и от други възрожденски книжовници като Георги С. Раковски, Петър Берон, Йордан Хаджиконстантинов, Цани Гинчев.

Сред открояващите се езикови пристрастия на Константин Фотинов на първо място трябва да се изтъкне мнението му за основата на формирация се новобългарски книжовен език. Той определено смята, че за книжовен трябва да се използва старият български език – за него това е църковнославянският език на проникналата по българските земи от Русия печатна богослужебна книжнина. Според него езикът на църковнославянската книжнина, който той нарича „благоречие” от писмен трябва постепенно да се превърне в говорим и да измести „разваленото” просторечие – една утопична и съвсем невъзможна за осъществяване Фотинова препоръка (Димитрова 1982: 144).

Голям поклонник на елинизма в гръцките училища, Фотинов получава солидна езикова подготовка и след като познава борбите около формирането на новогръцкия книжовен език, той е убеден, че изграждането на нашия книжовен език трябва да стане по същия начин.

С тези свои схващания Фотинов застава на най-консервативни позиции по въпроса за основата и характера на новобългарския книжовен език. Той оценява стария български език като част от славното ни историческо минало и като свято наследство на предците и затова според него езикът на църковнославянската книжнина трябва да се използва за обогатяване на словния имот на новобългарския книжовен език.

На църковнославянския език К. Фотинов възлага надежди да послужи като основа за обединение на целия славянски свят – една дългогледеяна мечта на привържениците на зародилото се в някои страни славянофилство.

ЛИТЕРАТУРА

- Арnaudов 1969: *Арnaudов, М.* Творци на българското възраждане, 1. Първи възрожденци, София: „Наука и изкуство”, 355–392.
- БЕР: Български етимологичен речник, т. 1, София, 1971, т. IV, София, 1995, т. VI, София 2002, т. VII, София 2010, Изд. на БАН.
- Георгиев 1958: *Георгиев, В.* Исследования по сравнительно-историческому языкознанию. Москва, изд. Иностранной литературы.
- Димитрова 1982: *Димитрова, М.* Константин Фотинов (1780-1858). – В: Строители и ревнители на родния език. Пантеон. София, „Наука и изкуство”, с. 142–148.
- Доза 1949: *Dauzat, A.* Dictionnaire etymologique. Paris, Librairie Larousse.
- Жерев 1989: *Жерев, С.* Константин Огнянович, Христати Павлович, Константин Фотинов. – В: История на новобългарския книжовен език. София, с. 130–135, Изд. на БАН.
- ЗемИ 1976: Земеписни имена: *Původ zeměpisných jmen. Malé encyklopedie.* Praha, Naklad „Mlada fronta”.

Младенов 1941: *Младенов, Ст.* Етимологически и правописен речник на българския книжовен език, София: „Христо Г. Данов”.

Пенев 1977: *Пенев, Б.* Константин Фотинов. – В: История на новата българска литература, т. 2, София, с. 511 – 544, „Български писател”.

Топалов 1988: *Топалов, К.* Константин Фотинов и Иван Богоров – пионери на патриотичния печат. – Във: Възрожденци, I част, София, с. 64–72, УИ „Климент Охридски”.

Фасмер 1987: *Фасмер, М.* Этимологический словарь русского языка, т. III, Москва, „Прогресс”.

Шишманов 1894: *Шишманов, Ив., Д.* Константин Т. Фотинов, неговият живот и неговата дейност. – В: Сборник за народни умотворения наука и книжнина, т. 11, с. 591–763.

Юбилеен сборник 1894: Юбилеен сборник за Константин Фотинов. По случай 50-годишнината на българската журналистика. Кръгла годишнина от издаването на сп. „Любословие”, София.